

Tomás Rincón-Pérez, *La liturgia e i sacramenti nel diritto della Chiesa*, Roma 2014, ss. 527.

Recenzowana pozycja nosząca tytuł *La liturgia e i sacramenti nel diritto della Chiesa* (*Liturgia i sakramenty w prawie Kościoła*) jest podręcznikiem, w którym zostały zebrane w sposób uporządkowany i systematyczny przepisy kanoniczne regulujące wykonywanie kościelnej posługi uświęcania według prawa Kościoła łacińskiego, zgodnie z duchem reformy liturgicznej wprowadzonej przez Sobór Watykański II oraz w świetle ustawodawstwa zawartego w Kodeksie jak i późniejszych przepisów dyscyplinarnych wprowadzanych przez Stolicę Apostolską. Należy podkreślić, że prezentowana publikacja to pierwsze włoskie wydanie publikacji, która w języku hiszpańskim (*La liturgia y los sacramentos en el derecho de la Iglesia*) doczekała się aż trzech wydań, z których pierwsze miało miejsce w 1998, drugie w 2001, a trzecie w 2007 roku.

Autorem prezentowanej publikacji jest Tomás Rincón-Pérez profesor zwyczajny na wydziale prawa kanonicznego Uniwersytetu w Nawarra (Hiszpania). Autor jest kapłanem diecezjalnym należącym do diecezji Segovia w Hiszpanii i jest także członkiem Istituto Martín de Azpilcueta. W latach 1977-1991 był dyrektorem czasopisma „Ius Canonicum”. Jest autorem wielu publikacji z zakresu prawa kanonicznego.

W skład recenzowanej publikacji wchodzi: prezentacja; uwagi do drugiego i trzeciego wydania hiszpańskiego, uwagi do wydania włoskiego; trzy części; bibliografia.

W prezentacji (*Presentazione*, ss. 23-25) otwierającej publikację autor, przywołując słowa Chrystusa (Mt 28, 18-20), nauczanie soboru watykańskiego drugiego (SC, 6) oraz nauczanie papieskie (Jan Paweł II, List ap. *Tertio Millennio Adveniente*), przypomina o nieustannej aktualności pełnienia przez Kościół posługi liturgiczno-sakramentalnej, poprzez którą uaktualnia się zbawcze dzieło Chrystusa. Taka ciągła aktualizacja boskiego planu wymaga od wiernych coraz lepszej i głębszej znajomości tajemnic naszego zbawienia i to z różnych punktów widzenia. W tym kontekście fundamentalne i podstawowe znaczenie posiada spojrzenie teologiczne, a dokładniej studium teologii sakramentalnej zarówno dogmatycznej jak i moralnej oraz pastoralnej i liturgicznej. Niemniej jednak, jak zauważa autor, chociaż perspektywa teologiczna jest czymś fundamentalnym, to jednak na działalność liturgiczną i sakramentalną należy spojrzeć także z perspektywy wkładu

doktrynalnego jaki wnosi nauka prawa kanonicznego. Celem prezentowanej pozycji jest zatem, według zamierzenia autora, spojrzenie na pełnienie posługi liturgiczno-sakramentalnej z perspektywy prawa kanonicznego i chociaż książka zawiera także elementy z zakresu teologii moralnej czy prawa liturgicznego w sensie ścisłym, to jednak w założeniu posiada ona właśnie taki prawny charakter.

Drugie, pochodzące z 2001 roku, hiszpańskie wydanie recenzowanej pozycji miało miejsce po upływie trzech lat od pierwszego wydania. Może się wydawać, że to bardzo krótki czas jak na ponowne wydanie tej samej pozycji, tym bardziej że w materii sakramentalnej we wspomnianym okresie nie nastąpiły właściwie żadne istotne doktrynalne zmiany czy innowacje. Niemniej jednak, jak wyjaśnia sam autor (*Nota alla seconda edizione spagnola*, ss. 27-29), celem ponownego wydania podręcznika było uwzględnienie wszystkich tych nowości, które, czy to bezpośrednio czy pośrednio, odnosiły się do materii stanowiącej przedmiot opracowania. Uwagi do drugiego wydania przedstawianej pozycji podają szczegółowe wyliczenie owych nowych dokumentów i dyspozycji prawnych, które zostały uwzględnione i omówione w nowym wydaniu. Znamienne dla drugiego wydania podręcznika zajmującego się prawem sakramentalnym jest także i to, że nastąpiło ono zaraz po roku jubileuszowym, w czasie którego w sposób szczególny zwracano uwagę na posługę sakramentalną.

U podstaw opublikowanego w 2007 roku trzeciego wydania w języku hiszpańskim znajdują się kolejne dokumenty zarówno doktrynalne jak i dyscyplinarne, jakie zostały wydane czy to przez papieży, czy przez Stolicę Apostolską, a które dotyczą prawa liturgiczno-sakramentalnego. Podobnie jak w przypadku uwag do drugiego wydania także i w omawianym przypadku (*Nota alla terza edizione spagnola*, ss. 31-33) znajdujemy szczegółowe wyliczenie nowych dokumentów. W sposób szczególny chodzi tutaj o te, które dotyczą sakramentu Eucharystii stanowiącego źródło i cel życia i misji Kościoła. Należy podkreślić, że uzupełnienia w materii odnoszącej się do prawa liturgiczno-sakramentalnego w żadnym przypadku nie zmierzają do zmiany aktualnego ustawodawcy w kwestiach liturgii i sakramentów. Niemniej jednak, przywołane i przedstawiane w omawianym opracowaniu dokumenty wnoszą bardzo znaczący wkład w tym co się odnosi do licznych problemów dyscyplinarnych i w ten sposób wyczulają na ewentualne nadużycia czy naruszenia norm liturgicznych, a w sposób szczególny tych odnoszących się do sakramentu Eucharystii.

W uwagach do włoskiego wydania omawianej pozycji (*Nota alla prima edizione italiana*, ss. 35-37) podkreśla się szczególnie i wyjątkowy charakter publikacji, która łączy w sobie zarówno elementy podręcznika jak i traktatu. Dzięki tym swoim przymiotom pozycja stanowi obowiązkowy punkt odniesienia dla wszystkich zajmujących się prawem liturgiczno-sakramentalnym. Wydanie włoskie jest publikowane w ramach zbioru *Subsidia Canonica*, aby mogło służyć studentom prawa kanonicznego jako podręcznik dotyczący *munus sanctificandi* Kościoła. Wydanie włoskie stanowi wierne odtworzenie w języku włoskim trzeciego hiszpańskiego wydania z roku 2007. Niemniej jednak wydanie włoskie zostało, po wcześniejszych uzgodnieniach z autorem, wzbogacone i uzupełnione o dodatki wynikające z kontekstu włoskiego. Podobnie jak w przypadku uwag do drugiego i trzeciego wydania hiszpańskiego, także i w przypadku wydania włoskiego zostały szczegółowo wyliczone poszczególne dokumenty jakie w materii liturgii i sakramentów zostały wydane po roku 2007, z uwzględnieniem kontekstu włoskiego.

Zasadniczy trzon omawianej publikacji stanowią trzy części: pierwsza to zagadnienia ogólne (*Questioni generali*, ss. 39-127); druga część została poświęcona sakramentom Nowego Przymierza (*I sacramenti della Nuova Alleanza*, ss. 129-473); ostatnia poświęcona pozostałym aktom kultu oraz miejscom i czasom świętym (*Altri atti di culto. Luoghi e tempi sacri*, ss. 475-516). Omawianą pozycję kończy obszerna bibliografia (*Bibliografia*, ss. 517-527).

Pierwsza część składa się z pięciu rozdziałów, w których została przeprowadzona analiza poszczególnych kanonów Kodeksu z 1983 roku stanowiących fundament teologiczno-kanonistyczny całej dyscypliny zajmującej się Kultem Bożym. W ramach przedstawianej części autor zajął się omówieniem w pierwszej kolejności różnych kwestii związanych z prawem liturgiczno-sakramentalnym w systemie kodeksowym oraz w kanonistyce. Kolejny z rozdziałów omawianej części to z kolei analiza zagadnień odnoszących się do kościelnej posługi uświęcania. Autor podejmuje tutaj takie tematy jak relacja pomiędzy posługą uświęcania a liturgią; charakter kapłański Ludu Bożego czy w końcu relacje pomiędzy wiarą a kultem. W trzecim z rozdziałów pierwszej części autor zajmuje się kwestią regulacji kanonicznych dotyczących Kultu Bożego z punktu widzenia kompetencji normatywnych. Zostały tutaj przedstawione, obok zasad fundamentalnych i ogólnych, także kompetencje Stolicy Apostolskiej, Biskupa diecezjalnego oraz Konferencji Episkopatu. *Communicatio in sacris* to temat, którym autor zajął się w czwartym rozdziale. Chodzi tutaj o spojrzenie na przepisy liturgiczne

i sakramentalne z perspektywy ekumenicznej. W związku z powyższym zostały przedstawione i omówione w głównej mierze poszczególne źródła prawne odnoszące się do interesującej autora materii oraz przepisy kanoniczne w materii związanej ze współuczestniczeniem w rzeczach świętych. Ostatni piąty rozdział omawianej części podejmuje delikatną, ale jednocześnie bardzo ważną tematykę dotyczącą wymogów sprawiedliwości w wypełnianiu posługi uświęcania. Chodzi tutaj mianowicie o relacje pomiędzy hierarchią i wiernymi, jakie mają miejsce na płaszczyźnie sprawowania sakramentów i pozostałych aktów kultu.

Druga część została z kolei poświęcona sakramentom i jest to zarazem najobszerniejsza z trzech części publikacji, która została podzielona na trzy sekcje poprzedzone jednym rozdziałem poświęconym fundamentalnym założeniom doktrynalnym oraz prawnemu wymiarowi sakramentów. Punktem wyjścia dla omawianej części jest więc analiza istotnych elementów składających się na pojęcie sakramentu oraz jego wymiaru kościelnego i kanonicznego. Analiza poszczególnych siedmiu sakramentów została dokonana zarówno w świetle aspektów dyscyplinarnych odnoszących się do ważności, godziwości oraz owocnej celebracji liturgiczno-sakramentalnej, jak również w świetle słusznych relacji pomiędzy duszpasterzami a wiernymi, którzy są podmiotami fundamentalnych praw i obowiązków w Kościele. Sekcja pierwsza omawianej pozycji została poświęcona analizie sakramentów inicjacji chrześcijańskiej a mianowicie: sakramentu chrztu, sakramentu bierzmowania oraz sakramentu Najświętszej Eucharystii. W przypadku tego ostatniego sakramentu autor obszernie omawia zagadnienia dotyczące celebracji sakramentu, jego szafarza, uczestniczenia wiernych w sakramencie oraz spraw związanych z intencjami i stypendiami mszalnymi. Druga sekcja omawianej części to w konsekwencji analiza kolejnych sakramentów, a mianowicie tych dotyczących uzdrowienia, czyli sakramentu pokuty i namaszczenia chorych. W ramach tej sekcji autor dokonał także omówienia norm dotyczących odpustów. Najobszerniej został jednakże omówiony sakrament pokuty i to zarówno z perspektywy samej jego celebracji, jak i z podwójnej perspektywy jego podmiotów: szafarza i penitenta. Trzecia sekcja drugiej części omawianej pozycji została w całości poświęcona dwóm sakramentom będącym na służbie wspólnoty, a mianowicie sakramentowi święceń i małżeństwa. W tym, co się odnosi do sakramentu święceń, po przedstawieniu zagadnień ogólnych o charakterze doktrynalnym, autor omawia takie kwestie jak: szafarz sakramentu, zdolność do otrzymania święceń, wymogi *ad validitatem*, zdolność kandydata,

rekwizyty wymagane przed przyjęciem święceń, nieregularności i przeszkody, dokumentacja wymagana i skrutynia na temat zdatości kandydata do święceń, zapisanie i świadectwo święceń. Dwa kolejne rozdziały omawianej sekcji zostały poświęcone sakramentowi małżeństwa, z których pierwszy to analiza fundamentalnych zagadnień doktrynalnych, a drugi to analiza wymiaru sakramentalnego małżeństwa według aktualnego Kodeksu. Pośród fundamentalnych zagadnień natury doktrynalnej autor zajął się omówieniem takich kwestii jak: sakramentalność małżeństwa jako prawda wiary, tożsamość pomiędzy małżeństwem i sakramentem, konsekwencje teologiczno-kanoniczne nierozzerwalności małżeństwa. W drugim z rozdziałów autor zajął się omówieniem zasady nierozzerwalności ustawodawstwa łacińskiego i wschodniego. Następnie podjął takie zagadnienia jak: wiara i umowa małżeńska pomiędzy małżonkami, forma kanoniczna i liturgiczna małżeństwa, wymiar prawny znaczenia sakramentalnego, zgoda i aspekty sakramentalne małżeństwa, właściwe przygotowanie do małżeństwa.

Ostatnia trzecia część to natomiast studium poświęcone normom, które odnoszą się do pozostałych aktów kultu, jak również do miejsc i czasów świętych. Pierwszy z rozdziałów omawianej części stanowi analizę norm dotyczących pozostałych, a więc oprócz sakramentów, aktów Kultu Bożego. Chodzi tutaj więc o sakramentalia, Liturgię Godzin, pogrzeb kościelny, kult świętych, kult obrazów świętych i relikwii oraz o ślub i przysięgę. Drugi rozdział dotyczy natomiast miejsc świętych. Autor wychodząc od podania i wyjaśnienia pojęcia miejsca świętego, przechodzi do omówienia takich kwestii jak: dozwolone używanie rzeczy świętych, profanacja rzeczy świętych i utrata poświęcenia, władza kościelna nad rzeczami świętymi i w końcu rodzaje rzeczy świętych. Jako ostatnie zagadnienie zostały wyjaśnione przepisy odnoszące się do czasów świętych. W tym rozdziale autor po wyjaśnieniu ogólnych norm odnoszących się do czasów świętych, przechodzi do omówienia takich zagadnień, jak: dni świąteczne, zebrania niedzielne bez obecności prezbitera, dni pokutne i nakazy pokutne.

Podsumowując recenzowaną publikację należy stwierdzić, że czytelnik dostaje do ręki obszerny i bardzo dobrze opracowany podręcznik dotyczący *munus sanctificandi* Kościoła. Jednym z istotnych walorów recenzowanej publikacji jest to, że zagadnienia będące jej przedmiotem zostały obszernie i wyczerpująco przedstawione zarówno w świetle prawnym jak i w świetle teologicznym. Ponadto zaletę tego podręcznika stanowi bez wątpienia duża wartość merytoryczna przedstawianych zagadnień, oraz wykładnia

przedstawianych zagadnień w świetle najnowszych dokumentów Kościoła i to nie tylko ściśle prawnych. Omówiona powyżej publikacja, ze względu na obszerną i rzeczową wykładnię, znacząco przyczynia się do zrozumienia i rozwoju nauki o kościelnym *munus sanctificandi*. Podręcznik stanowi doskonale narzędzie nie tylko dla pasterzy Kościoła czy osób zajmujących się zawodowo prawem kanonicznym, ale stanowi doskonale narzędzie także i dla tych, którzy odbywają studia z zakresu prawa kanonicznego albo są zainteresowani życiem Kościoła i sprawami prawnymi w ogólności. Zadanie uświęcania Kościoła nie wyczerpuje się bowiem w sakramentach (kan. 840) i w innych aktach liturgicznych, jak sakramentalia (kan. 1166), w spełnieniu których jest wykonywana władza uświęcenia, lecz obejmuje całe życie chrześcijanina, który na mocy chrztu wykonuje swoje kapłaństwo w przyjmowaniu sakramentów, w modlitwie i dziękczynieniu, w świadectwie świętego życia, w pokucie, w umartwieniu i czynnej miłości wszystkich tych rzeczy, poprzez które Królestwo Chrystusa jest zaszczepianie i umacnianie w duszach oraz przyczynia się do zbawienia świata (kan. 839 § 1).

o. Dariusz Borek, O.Carm.

**Anna Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*,
Lublin 2014, ss. 278.**

Sobór Watykański II zwrócił szczególną uwagę na pozycję osób świeckich w Kościele, a także ich partycypację w sprawowaniu sakramentów. Świeccy uczestniczą w kapłaństwie wspólnym Jezusa Chrystusa, będąc wezwani do realizacji misji Kościoła w świecie, każdy jednakże według właściwej sobie pozycji. W jedności misji tej Wspólnoty istnieje bowiem różnorodność posługiwania. Ludzie świeccy, biorąc udział w funkcji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Syna Bożego, wypełniają swoje zadania w posłannictwie całego Ludu Bożego oraz w całym świecie. Te soborowe postulaty znalazły swoje odzwierciedlenie w *Kodeksie prawa kanonicznego* papieża Jana Pawła II. Normy ściśle liturgiczne, decyzją jego redaktorów nie zostały jednak włączone do tego zbioru.

Autorka recenzowanej publikacji zajęła się problemem uczestnictwa świeckich w misji uświęcania Kościoła, a dokładniej w łacińskiej liturgii sakramentów. Interesuje ją wspomniana tematyka z punktu widzenia